

УДК 81

Я. Я. Іваноў

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

СУПЯРЭЧНАСЦІ ЛІНГВІСТЫЧНАГА ВЫВУЧЭННЯ АФАРЫЗМА

Даследаванні моўнай прыроды афарызма вельмі стракатныя паводле сваіх аспектаў, а таксама часта маюць дыскусійны характар з прычыны суіснавання прынцыпова розных падыходаў да кваліфікацыі і апісання афарыстычных адзінак як аб'екта лінгвістыкі. У артыкуле прадстаўлены агляд асноўных тэарэтычных і метадалагічных супярэчнасцей у сучасным лінгвістычным апісанні афарызма.

Мэта даследавання – акрэсліць існуючыя супярэчнасці і вызначыць дыскусійныя тэарэтычныя і метадалагічныя асаблівасці мовазнаўчага апісання афарызма (на матэрыяле каля 2000 навуковых прац, прысвечаных лінгвістычнаму вывучэнню афарыстычных адзінак у розных мовах на падставе разнастайных крытэрыяў).

У выніку даследавання ўстаноўлена, што асноўныя супярэчнасці ў вызначэнні афарызма як лінгвістычнага аб'екта звязаны з неаб'ектыўным акрэсленнем яго ўласна моўных уласцівасцей, недакладным размежаваннем яго навуковага і звычайнага разумення, недастатковай дыферэнцыяцыяй яго лінгвістычнай і літаратурназнаўчай інтэрпрэтацый, абмежаваннем яго апісання нацыянальнымі традыцыямі ў мовазнаўстве. Асноўныя супярэчнасці ў галіне ўласна мовазнаўчага апісання афарызма звязаны з адсутнасцю агульнапрынятага вызначэння афарызма як моўнай адзінкі, тэарэтычна абгрунтаванага размежавання афарыстычных, фразеалагічных і парэміялагічных адзінак, дакладных крытэрыяў дыферэнцыяцыі якасці афарыстычнасці ў дачыненні да свабодных і ўстойлівых фраз (выказванняў), агульнага метадалагічнага падыходу да вывучэння моўнай прыроды афарызма.

Нягледзячы на недакладнасці і супярэчнасці лінгвістычнага разумення афарызма, можна сцвярджаць, што шырыня праблематыкі яго вывучэння, грунтоўнасць і глыбіня асобных інтэрпрэтацый яго ўласцівасцей і асэнсавання яго месца ў шэрагу звышслоўных адзінак дасягнулі на сённяшні дзень той мяжы, калі рознабаковыя і рознааспектныя даследаванні можна разглядаць як эпістэ-малагічна гамагеннае адгалінаванне мовазнаўчых ведаў – лінгвістыку афарызма.

Перспектыўным у гэтай сувязі з'яўляецца рэтраспектыўны і эпістэ-малагічны аналіз ведаў аб афарызме як выніку маўленча-мысленчай дзейнасці, як літаратурным жанры, як малой фальклорнай форме, як маўленчай формуле і як устойлівай у маўленні адзінкі.

Даследаванне выканана ў межах НДР «Беларуская фальклорная і літаратурная афарыстыка ў кантэксце іншых моў і культур» Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў 2026–2030 гг.

Ключавыя словы: афарызм, філалогія, літаратурназнаўства, мовазнаўства, фразеалогія, парэміялогія, лінгвакультуралогія, тэорыя, метадалогія.

Для цытавання: Іваноў Я. Я. Супярэчнасці лінгвістычнага вывучэння афарызма // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- і медіатэхналогіі. 2026. № 1 (303). С. 80–92.

DOI: 10.52065/2520-6729-2026-303-9.

Ya. Ya. Ivanou

Mogilev State A. Kuleshov University

CONTRAINdicATIONS OF THE LINGUISTIC STUDY OF APHORISMS

Studies of the linguistic nature of aphorisms are very diverse in their aspects, and are also often of a debatable nature due to the coexistence of fundamentally different approaches to the qualification and description of aphoristic units as an object of linguistics. The article presents an overview of the main theoretical and methodological contradictions in the modern linguistic description of aphorisms.

The aim of the study is to outline the existing contradictions and determine the debatable theoretical and methodological features of the linguistic description of aphorisms (based on the material of about 2000 scientific works devoted to the linguistic study of aphoristic units in different languages based on various criteria).

The study found that the main contradictions in the definition of an aphorism as a linguistic object are associated with an objective definition of its linguistic properties, with an imprecise distinction between

its scientific and ordinary understanding, with an insufficient differentiation of its linguistic and literary interpretations, with a significant limitation of its description by national traditions. The main contradictions in the field of the linguistic description of an aphorism are associated with the absence of a generally accepted definition of an aphorism as a linguistic unit, a theoretically grounded distinction between aphoristic, phraseological and paremiological units, precise criteria for differentiating the quality of aphorism in relation to free and stable phrases (statements), and a general methodological approach to studying the linguistic nature of an aphorism.

Despite the inaccuracies and contradictions of the linguistic understanding of the aphorism, it can be argued that the breadth of the issues of its study, the thoroughness and depth of individual interpretations of its properties and the understanding of its place in a number of supravocalic units have today reached the point where diverse and multifaceted studies can be considered as an epistemologically homogeneous branch of linguistic knowledge – the linguistics of the aphorism.

Promising in this regard is a retrospective and epistemological analysis of knowledge about aphorisms as a result of speech and thought activity, as a literary genre, as a small folklore form, as a speech formula, and as a stable unit in speech.

The study was funded by the State Program of Scientific Research 2026–2030 (scientific project “Belarusian folklore and literary aphorisms in the context of other languages and cultures”).

Keywords: aphorism, philology, literary studies, linguistics, phraseology, paremiology, culture studies, theory, methodology.

For citation: Ivanou Ya. Ya. Contraindications of the Linguistic Study of Aphorisms. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2026, no. 1 (303), pp. 80–92 (In Belarusian).

DOI: 10.52065/2520-6729-2026-303-9.

Уводзіны. Вывучэнне афарызма як моўнай з’явы пачалося ў пачатку ХХ ст., калі ён быў вылучаны як самастойны навуковы аб’ект у межах стылістыкі спачатку на матэрыяле нямецкай мовы [1, S. 165–171], а пасля – рускай [2, с. 256]. У першай палове ХХ ст. у літаратурна-навуковых апісаннях афарызма на матэрыяле розных моў (англійскай, нямецкай, французскай) згадваліся і асобныя яго ўласна моўныя ўласцівасці [3–8]. У сярэдзіне ХХ ст. дыферэнцавалася вывучэнне афарызма, з аднаго боку, як літаратурнага жанру, а з другога – як стылістычнага сродку мовы мастацкай літаратуры. У другой палове ХХ ст. на матэрыяле рускай мовы пачалі развівацца тры падыходы да вывучэння тых афарыстычных адзінак, што рэгулярна ўзнаўляюцца ў маўленні: фразеалагічны [9], парэміялагічны [10], лінгвакраіназнаўчы [11]. У гэты час упершыню быў вылучаны і ўласна лінгвістычны напрамак вывучэння афарызма як спецыфічнага па семантычных уласцівасцях тыпу выказвання [12].

У канцы ХХ – пачатку ХХІ ст. даследаванні афарыстычных адзінак у мовазнаўстве істотна пашырыліся, адначасова ўзнікла шмат новых напрамкаў, якія сёння развіваюцца незалежна адзін ад аднаго на матэрыяле розных моў. На сённяшні дзень можна вылучыць больш за дзесяць падходаў да вывучэння афарызма: «лінгвастылістычны, лінгватэксалагічны, ідыястылістычны, фразеалагічны, парэміялагічны, лінгвакраіназнаўчы, лінгвадыдактычны, структурны, семантычны, лінгвасеміятычны, лінгвапрагматычны, лінгвакультуралагічны, псіхалінгвістычны» [13]. У межах кожнага падыходу развіваецца самастойнае бачанне таго, што такое афарызм, як ён суадносіцца з мовай і як яго неабходна апісваць у мовазнаўстве і ў сумежных з ім дысцыплінах.

Як бачым, даследаванні моўнай прыроды афарызма вельмі стракатыя паводле сваіх аспектаў, а таксама часта маюць дыскусійны характар з прычыны суіснавання прынцыпова розных падходаў да кваліфікацыі і апісання афарыстычных адзінак як аб’екта лінгвістыкі. Актуальным у гэтай сувязі з’яўляецца вылучэнне і сістэматызацыя асноўных тэарэтычных і метадалагічных супярэчнасцей у сучасным лінгвістычным апісанні афарызма.

Мэта даследавання – акрэсліць існуючыя супярэчнасці і вызначыць дыскусійныя тэарэтычныя і метадалагічныя асаблівасці мовазнаўчага апісання афарызма. Матэрыялам даследавання паслужылі каля 2000 навуковых прац, прысвечаных лінгвістычнаму вывучэнню афарыстычных адзінак у розных мовах на падставе разнастайных крытэрыяў.

Асноўная частка. Калі аб'яднаць існуючыя вынікі даследаванняў афарызма ў айчынным і замежным мовазнаўстве ў межах розных лінгвістычных (і сумежных) дысцыплін на матэрыяле розных моў, то можна заўважыць істотныя канцэптuallyныя, метадалагічныя і метамоўныя супярэчнасці, недакладнасці і прабелы, якія не дазваляюць не толькі пабудаваць агульную лінгвістычную мадэль афарызма, але і стварыць аб'ектыўнае, цэласнае, несупярэчлівае ўяўленне аб ім як мовазнаўчым аб'екце.

Так, дагэтуль адсутнічае адназначнае разуменне лінгвістычнага паняцця афарызма, што можна патлумачыць як эпістэمالагічнай складанасцю самога аб'екта вызначэння, так і яго недастатковай даследаванасцю ў тэрмінах тэорыі мовы. Разам з тым у навуковай практыцы тэрмін *афарызм* шырока выкарыстоўваецца ў межах розных дысцыплін для абазначэння як літаратурных выслоўяў, так і ўстойлівых у маўленні фраз. Напрыклад, у верасні 2025 г. у электроннай пошукавай сістэме Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі на запыт на рускай мове па ключавым слове «афоризм» у электронным каталозе дысертацый было атрымана больш за 22 000 вынікаў, г. зн. зафіксавана адпаведная колькасць выпадкаў ужывання тэрміна *афоризм* у назвах і ў тэкстах дысертацый і аўтарэфератаў па розных навуковых спецыяльнасцях (калі ж улічваць, што большасць дысертацый пакуль не мае электронных версій у адкрытым доступе, атрыманая лічба, відаць, павінна быць большай у разы). Нягледзячы на гэта, тэрмін *афарызм* не знайшоў пакуль адлюстравання ў даволі многіх лінгвістычных даведчаных выданнях на рускай мове. Паказальна ў гэтай сувязі, што ён адсутнічае ў такіх аўтарытэтных мовазнаўчых даведніках, як «Словарь лингвистических терминов» (1966) В. С. Ахманавай, «Лингвистический энциклопедический словарь» (1990) і інш.

Сімптаматычна, што паняцце афарызма не заўсёды тлумачыцца ў слоўніках лінгвістычных тэрмінаў у тых выпадках, калі нельга пазбегнуць згадвання самога тэрміна. Напрыклад, у даведніку «Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике» (2003) даюцца каментарыі да пераважнай большасці тэрмінаў, паколькі «наличие комментария оказывается весьма существенным фактором, способствующим выбору правильного эквивалента при переводе лингвистического текста» [14, с. VII], аднак ні англійскі тэрмін *aphorism*, ні яго аналаг на рускай мове *афоризм* ніяк не каментуюцца [14, с. 24], хоць іх змест яскрава адрозніваецца ў амерыканска-брытанскай і ў расійска-ўсходнеславянскай мовазнаўчых традыцыях [15].

У тых нешматлікіх выпадках, калі паняцце афарызма разглядаецца ў даведчаных выданнях, яно не заўсёды тлумачыцца ў тэрмінах самой лінгвістыкі. Дастаткова звярнуцца, напрыклад, да дэфініцый афарызма ў беларускіх і рускіх мовазнаўчых даведніках, дзе ён вызначаецца то як «кароткае, дасціпнае, арыгінальнае выслоўе, якое мае закончаны змест і дасканалую форму» [16, с. 28], то як «краткое, отточенное по форме изречение, содержащее обобщенную и законченную мысль» [17, с. 17], то як «выказванне, што перадае лагічна закончаную думку (суджэнне) – жыццёвае назіранне, заклік, маральную сентэнцыю, парад, разважанне і г. д., выражаную абавязкова ў яскравай, трапнай і лаканічнай слоўнай форме» [18, с. 60] і г. д.

У сваю чаргу, у аўтарытэтных беларускіх і рускіх літаратуразнаўчых даведніках «афарызм» вызначаецца як «изречение, выражающее с предельной лаконичностью в отточенной форме какую-либо оригинальную мысль» [19, с. 54], як «выслоўе, у якім у трапнай, лаканічнай і звычайна вобразнай форме выказана арыгінальная думка» [20, с. 308], як «обобщенная мысль, выраженная в лаконичной, художественно заостренной форме» [21], як «вельмі лаканічнае і разам з тым змястоўнае, з абагульняючай думкай выказванне; кароткае, дасціпнае, арыгінальнае выслоўе вядомага аўтара», глыбокае па змесце і дасканалое па форме [22, с. 26] і г. д.

Як можна бачыць, пры вызначэнні прымет афарызма і мовазнаўцамі, і літаратуразнаўцамі выкарыстоўваюцца адны і тыя ж паняцці «арыгінальны», «дасканалы (па форме)», «дасціпны», «кароткі», «лаканічны», «трапны» і г. д., якія ў строгім сэнсе не з'яўляюцца ўласна лінгвістычнымі. Больш таго, на наш погляд, названыя паняцці ўвогуле нельга адносіць да метамоўны навукі з прычыны, па-першае, адсутнасці іх адназначнага разумення

(так, «кароткім», ці «лаканічным»), можна вызначыць афарызм і з 3–5 слоў, і з 5–7 слоў, і нават больш за 7 слоў у залежнасці ад яго прыналежнасці да прыказак або да літаратурных выслоўяў), а па-другое, іх фарміравання па-за межамі ўласна навуковага тлумачэння рэчаіснасці – у сферы дзеяння звычайнай (побытавай) карціны свету, якая натуральна пазбаўлена неабходнасці верыфікаваць кожнае паняцце паводле яго істотнасці, дакладнасці, праўдзівасці і г. д. у адлюстраванні адпаведнага аб’екта як часткі пэўнай сістэмы аб’ектаў. Таму лексічнае значэнне слова *афарызм* можа істотна адрознівацца ў нават самых блізкіх паводле генетычнай роднасці і арэала функцыянавання мовах (слова *афарызм* у сучаснай беларускай літаратурнай мове абазначае ‘кароткае трапнае выслоўе’ [23, с. 74], а ў сучаснай рускай літаратурнай мове *афоризм* – гэта ‘изречение, выражающее с предельной лаконичностью в отточенной форме какую-либо оригинальную мысль’ [24, с. 52]).

Таксама на мовазнаўчае разуменне паняцця афарызма даволі моцна ўплываюць погляды на афарызм па-за межамі лінгвістыкі (у філалогіі, філасофіі, рыторыцы), якія характарызуюцца яшчэ большай стракатасцю і супярэчлівасцю.

Можна канстатаваць, што на цяперашні час паразумення ў вызначэнні паняцця афарызма няма не толькі паміж асобнымі даследчыкамі або на міждысцыплінарным узроўні, але і ў межах адной галіны ведаў, у тым ліку і нацыянальных адгалінаванняў навуковага мыслення. Напрыклад, у нямецкай філалогіі, дзе вывучэнню афарызмаў традыцыйна надаецца шмат увагі, яны, дзякуючы дамінаванню літаратуразнаўчага падыходу, проціпастаўляюцца, з аднаго боку, выслоўям намалагічнага зместу як вынайдзенае ў выніку свядома асабістага погляду на свет (і таму часта парадаксальнае) аргументаванаму і верыфікаванаму асэнсаванню рэчаіснасці (заўсёды аб’ектыўнаму), а з другога – прыказкам як яскрава індывідуалізаванае агульнапрынятаму (гл., напрыклад, у “Brockhaus Enzyklopädie”, “Meyers Enzyklopädisches Lexikon”, “Meyers neues Lexikon” і інш.). У французскай філалогіі, наадварот, сінонімам тэрміна *афарызм* з’яўляюцца тэрміны *прыказка* і *літаратурнае выслоўе* (гл., напрыклад, у “Grand Larousse encyclopedique”). У англійскай традыцыі афарызм прама не суадносіцца ні з літаратурнымі выслоўямі, ні з прыказкамі, а разумеецца як зместава ёмістая, лёгкая для запамінання форма адлюстравання пэўнай дактрыны, нейкага прынцыпу, або любой агульнапрынятай ісціны, што адыграла значную ролю ў галіне навуковых ведаў (гл., напрыклад, у “Encyclopedia Britannica”).

У беларусістыцы і русістыцы суіснуюць два супрацьлеглыя пункты погляду. Паводле аднаго, афарызмы разглядаюцца як літаратурны жанр або як семантычная разнавіднасць неклішыраваных выказванняў (непрэцэдэнтных тэкстаў) і не маюць ніякага дачынення да ўстойлівых у маўленні фраз – прыказак, крылатых выразаў і г. д. [18, 25, 26] (хоць іх асобныя прыметы могуць і супадаць [27]), а паводле другога – афарызмамі з’яўляюцца таксама і ўсе прыказкі [16, 21, 28]. Разам з тым у сучаснай маўленчай (у тым ліку і навуковай) практыцы склалася традыцыя называць афарызмам усякае сціслае выслоўе пэўнага аўтара або ананімнае (у тым ліку і фальклорнае) [29]. Такое разуменне афарызма знайшло сваё адлюстраванне ў некаторых даведніках [30], у тым ліку і лінгвістычных [16, с. 28]. Аднак непраўдана шырокае разуменне афарызма як любой прыказкі ці любога крылатага слова (безадносна граматычнай будовы канкрэтных адзінак) непазбежна стварае супярэчнасць пры кваліфікацыі як «афарызмаў» тых крылатых слоў, якія не з’яўляюцца сказамі. Напрыклад, у «Слоўніку лінгвістычных тэрмінаў» (1990) афарызм вызначаецца як «кароткае выслоўе», што мае «закончаны змест», але ў якасці прыкладу падаецца выраз *На прасторах жыцця* (Я. Колас) [16, с. 28], які па сваёй граматычнай будове з’яўляецца словазлучэннем і ніколі не ўжываецца як асобны сказ (за выключэннем назвы твора Я. Коласа «На прасторах жыцця»), таму не можа мець «закончаны» змест і не можа кваліфікавацца як «выслоўе» (у яго агульнапрынятым разуменні – як маўленчая формула з сінтаксічнай будовай сказа).

У выніку вельмі працяглага і амаль заўсёды недакладнага ўжывання тэрміна *афарызм* змест яго паняцця ў агульнаеўрапейскай філалагічнай традыцыі аказаўся настолькі выпушчаным, што гэта выклікала ў другой палове ХХ ст. прапанову вядомага і аўтарытэтнага

нямецкага літаратуразнаўцы Ф. Маўтнера адмовіцца ад выкарыстання самога тэрміна *афарызм* [31]. Прапанова не знайшла прыхільнікаў і не была падтрымана, але яскрава пра-дэманстравала нізкі ўзровень тэарэтычнага асэнсавання афарызма (адсутнасць якой бы то ні было прадуктыўнай тэорыі афарызма ў тэрмінах хоць якой-небудзь адной навуковай дысцыпліны). Так, у асобных нацыянальных адгалінаваннях мовазнаўства ў канцы ХХ ст. нават сфарміраваўся погляд, што паняцце афарызма немагчыма вызначыць. Напрыклад, у энцыклапедыі «Русский язык» (1997) адзначана, што паняцце афарызма «не имеет обще-принятого определения» [29, с. 42].

Адсутнасць агульнапрынятага вызначэння афарызма абумоўлена тым, што даследчыкі дагэтуль не могуць дамовіцца аб тым, якія дыферэнцыяльныя прыметы яму ўласцівы.

Сімптаматычна ў гэтай сувязі, што найбольшымі супярэчнасцямі характарызуюцца акрэсленні прымет афарызма як лінгвістычнага аб'екта. У кожным мовазнаўчым даследаванні іх вызначэнне, як правіла, мае характар *ad hoc*, калі кожны даследчык разумее іх так, як гэта адпавядае яго поглядам і таму моўнаму матэрыялу, які ім аналізуецца. Таму ні адзін з існуючых кірункаў лінгвістычнага вывучэння афарызма і падыходаў да апісання яго моўных уласцівасцей не пазбаўлены вельмі істотных унутраных супярэчнасцей і недакладнасцей.

Так, шматлікія спробы апісання афарызма як маўленчага твора ў сваёй большасці не маюць абагульняльнага характару. Як ужо адзначалася [13], даследаванні афарызмаў як літаратурных твораў (самастойных тэкстаў і выслоўяў у тэкстах) абмяжоўваюцца разглядамі іх моўных уласцівасцей толькі ў нейкім адным аспекце (стылістычным, ідыястылістычным, прагматычным, лінгвакультуралагічным, псіхалінгвістычным і інш.), толькі на матэрыяле адной мовы (англійскай, беларускай, нямецкай, рускай, французскай і інш.), толькі ў адносінах да пэўнага літаратурнага жанру (байкі, эсэ і інш.) або пэўнай разнавіднасці дыскурсу (газетна-публіцыстычнага, палітычнага і інш.), толькі пэўнага аўтара (звычайна з ліку прызнаных класікаў афарыстычнага жанру), толькі афарызмаў пэўнага тыпу (народна-літаратурнай афарыстыкі, паэтычных афарызмаў і інш.), а нярэдка і ўвогуле толькі аднаго афарызма (напрыклад, фанетычных, сінтаксічных, лексічных і семантычных асаблівасцей шырока вядомага пушкінскага афарызма *Мы ленивы и не любопытны...* [32]).

Адной з найбольш актуальных праблем тэарэтычнага асэнсавання моўнай прыроды афарызма як літаратурнага твора застаецца пытанне «адмежавання ўласна афарызмаў ад іншых малых форм» слоўнай творчасці – «прыказак і прымавак, перыфразаў і параўнанняў, анекдотаў і прытчаў, алегарычных дыялогаў і тостаў, зачынаў і канцовак, зваротаў і пажаданняў і інш.» [33, с. 61–62]. Вызначэнне прымет афарызма як тэксту ў складзе малых літаратурных форм з'яўляецца адным з асноўных пытанняў дыскусіі аб прыналежнасці *vs.* непрыналежнасці фальклорных і літаратурных афарызмаў да аб'екта лінгвістыкі. Гэта пытанне актуальнае і ў паэтыцы, дзе яно таксама дагэтуль не вырашана адназначна, нягледзячы на ўсё большае пашырэнне меркавання аб істотных адрозненнях «уласна» афарызма ад блізкіх яму малых жанравых форм (эпіграмы, эсэ, байкі і г. д.) [34, с. 41–60, 69–70].

Аб'ём паняцця літаратурнага афарызма вызначаецца залішне шырока: ад любога кароткага выслоўя да выказвання з наўмысна нечаканым і вытанчаным спосабам фармулявання і/або адлюстравання думкі, якая з'яўляецца, у сваю чаргу, вынікам суб'ектыўнага светапогляду яе аўтара. Яскравым прыкладам неакрэсленага разумення межаў літаратурнага афарызма з'яўляецца меркаванне, што «афарыстычнасць як пэўная якасць або сукупнасць якасцей выказвання ўласцівая не толькі афарызмам, але і іншым малым жанрам» (?) [33, с. 61–62]. Такая супярэчнасць можа быць пераадолена толькі праз спецыяльнае вызначэнне таго, што такое «якасць афарыстычнасці» як прымета толькі афарызма ў межах яго разумення і як разнавіднасці выказвання, і як жанравай формы ў літаратуры.

Разуменне ўзнаўляльных афарызмаў (найперш з ліку прыказак і крылатых выразаў) як адзінак фразеалагічнага складу мовы непарыўна звязана з праблемай вызначэння, па-першае, самога паняцця фразеалагізма як спецыфічнай моўнай адзінкі, а па-другое, аб'ёму

фразеалогіі як самастойнай лінгвістычнай дысцыпліны. Так, разуменне прыказак і крылатых выразаў як адзінак спецыфічнага тыпу (т. зв. «устойлівых фраз») звычайна абгрунтоўваецца наяўнасцю ў іх прынцыповых адрозненняў ад іншых фразеалагізмаў: «не являясь эквивалентом слова, а, будучи эквивалентом целого рассказа, описания событий, и представляя собой законченную фразу с прямым значением, поговорка не может считаться фразеологизмом в том узком смысле слова» [35, с. 202]. У сваю чаргу, сярод прыказак і крылатых выразаў вылучаюцца ўстойлівыя фразы афарыстычнай семантыкі, якія асэнсоўваюцца як спецыфічная з’ява ў падсістэме фразеалагічных адзінак мовы. Менавіта гэта паслужыла ў свой час прычынай апісання т. зв. «афарыстычнай фразеалогіі» як спецыфічнага разраду фразеалагічных адзінак.

Найбольш цэласнае апісанне афарызма ў тэрмінах фразеалогіі належыць С. Г. Гаўрыну, яго праца «Афористическая фразеология как лингвистическая категория» (1971) [9] дагэтуль не страціла сваёй актуальнасці і застаецца адным з фундаментальных даследаванняў у галіне лінгвістычнага вывучэння афарызма, прынамсі, у межах русістыкі [29, с. 42]. У канцэпцыі С. Г. Гаўрына найбольшую значнасць мае, на наш погляд, апісанне семантычнай спецыфікі афарызма, а таксама вызначэнне крытэрыяў размежавання афарыстычных і неафарыстычных устойлівых фраз (вылучэння «афарыстычнага матэрыялу мовы»).

Афарызмы (афарыстычныя фразы), паводле С. Г. Гаўрына, фармулююць «якую-небудзь жыццёвую заканамернасць або правіла» і семантычна адрозніваюцца ад усіх іншых (неафарыстычных) фраз дзвюма сталымі асаблівасцямі: «1) отражают всегда и обычно повторяющуюся связь между явлениями, то, что всегда и обычно присуще предмету: *У сильного всегда бессильный виноват; Богатый и в будни пирует, а бедный и в праздник горюет; Лицо хорошеет от счастья; Не годы старят, а печали; Рыба ищет, где глубже, а человек, где лучше*; 2) как правило, с точки зрения логической, выражаются в форме общего суждения, т. е. такого суждения, субъект которого – понятие общее, представляющее предмет как целый класс: *Страх рождает покорность; Красивые всегда смелы; Девичья коса – девичья краса*» [9, с. 6–8].

У якасці фармальнага сродку размежавання афарыстычных і неафарыстычных устойлівых фраз С. Г. Гаўрын выкарыстоўвае падстаноўку квантарных слоў у склад дзейніка (*всякий, любой*) і ў склад выказніка (*всегда, обычно*), што не павінна змяняць сэнсу фразы: «*Рыбак рыбака видит издалека – Любой рыбак рыбака обычно видит издалека; Пьяному море по колено – Пьяному всякое море обычно по колено; Лиса сытей волка будет – Любая лиса всегда сытей волка будет*» [9, с. 8]. Аднак даследчык не ўлічыў, што квантарныя словы можна ўставіць без змянення сэнсу і ў такія фразы, дзе суб’ект адлюстроўвае (разумее) як цэлы клас таксама або колькасна абмежаваны прадмет, што суадносіцца з шэрагам канкрэтных асоб (*Ученик профессора N придерживается его научные взгляды – Любой ученик профессора N всегда придерживается его научных взглядов*), або колькасна неабмежаваны прадмет, які суадносіцца толькі са сваім адзінкавым праяўленнем (*Игра не стоит свеч* ужываецца толькі ў дачыненні да дадзенага, канкрэтнага факта, які суадносіцца са словам *игра*, хоць і можна сказаць, што *Всякая игра обычно не стоит свеч*, але ўжо ў зусім іншым сэнсе).

Недастатковая фармальная абгрунтаванасць семантычнай спецыфікі афарыстычных фраз у даследаванні С. Г. Гаўрына абумовіла тое, што прымета абагульненасці (здольнасць адлюстроўваць універсальныя ісціны) у дачыненні да афарызма стала разглядацца як факультатывная [36, с. 33] або ўвогуле як бяздоказная [37, с. 80]). На першы план выйшла прымета ўзнаўляльнасці, значнасць якой для лінгвістычнага вызначэння афарызма была ўпершыню прапанавана Н. Б. Мячкоўскай у артыкуле «Афористика: судьба жанра в семиотическом освещении» (2002) [38] і яшчэ раз паўторана ёй жа ў артыкуле «Жанры афористики и градация высказываний по степени идиоматичности» (2009): «у тех крылатых фраз, которые в XX в. называют афоризмами, нет иного общего свойства, кроме воспроизводимости» [37, с. 81]).

Узнаўляльнасць і ўстойлівасць афарызма (або рэальная, або патэнцыяльная) дазваляе даследчыкам разглядаць яго ў межах фразеалогіі «ў шырокім сэнсе», але спараджае пры гэтым невырашальныя супярэчнасці, паколькі астатнія прыметы афарызмаў яскрава адрозніваюцца ад прымет фразеалагізмаў (так, апошнія заўсёды маюць пераноснае значэнне хоць бы аднаго кампанента, а першыя часта маюць агульнае прамое значэнне, якое складаецца з прамых значэнняў іх слоўных кампанентаў). Таму тыя даследчыкі афарызма, якія кваліфікуюць яго як частку фразеалагічнага (або ідыяматычнага) фонду мовы, з аднаго боку, разглядаюць агульнасць афарызмаў і фразеалагізмаў, а з другога, вымушаны канстатаваць тыя прыметы, што адрозніваюць афарызмы ад іншых узнаўляльных звышслоўных утварэнняў. Такі падыход, як ужо згадвалася раней [13, с. 111–113], можна кваліфікаваць як дуалістычны, калі аб'ядноўваюцца проціпастаўленыя па сваіх якасцях аб'екты (афарызмы і фразеалагізмы) у межах адной лінгвістычнай тэорыі («фразеалогіі ў шырокім разуменні»), што не дае аб'ектыўнага разумення ні моўнай прыроды афарызма, ні яго вызначэння як самастойнага лінгвістычнага аб'екта.

Можна сцвярджаць, што выкарыстанне фразеалагічнага падыходу да апісання такіх яскрава «не фразеалагічных» адзінак, як афарызмы, з'яўляецца аб'ектыўна недастатковым для рэпрэзентацыі іх структурных і функцыянальных уласцівасцей. Асабліва відавочным гэта становіцца ў праекцыі на ўзроўневую арганізацыю мовы, калі выяўляецца істотная розніца паміж фразеалагізмамі (што ў сваёй пераважнай большасці выконваюць функцыю слоў і таму аб'ядноўваюцца з імі ў межах аднаго моўнага ўзроўню – лексічна-фразеалагічнага) і афарызмамі (што заўсёды ўжываюцца як закончаныя сказы і з'яўляюцца часткай як свабодных, так і несвабодных адзінак сінтаксічнага ўзроўню мовы). Менавіта гэта відавочнае адрозненне дэтэрмінавала ў свой час погляд на ўзнаўляльныя афарыстычныя фразы як на адзінкі ўласнай, нефразеалагічнай падсістэмы мовы ў межах яе дыдактычнага апісання ў лінгвакультуралагічным аспекце пры выкладанні мовы як замежнай (пры стварэнні лінгвакраіназнаўчай тэорыі афарызма).

Лінгвакраіназнаўчае разуменне афарызма, якое ўпершыню прапанаваў, а пасля не адзін раз удакладнялі на матэрыяле культуралагічнага кампанента тэорыі выкладання рускай мовы як замежнай В. Р. Кастамараў і Я. М. Верашчагін [11, 39], даволі хутка пашырылася за межы метадыкі выкладання мовы як замежнай і набыло шырокую вядомасць у русістыцы, а пасля і ў іншых нацыянальных адгалінаваннях мовазнаўства.

Папулярнасць лінгвакраіназнаўчай тэорыі афарызма, на наш погляд, была і застаецца дэтэрмінаванай арыгінальнасцю яе асноўных палажэнняў у спалучэнні з прастатой іх аргументацыі. Асноўная ідэя новай тэорыі афарызма не супярэчыла нічым поглядам і была ўсім зразумелай – называць афарызмамі толькі агульнавядомыя выслоўі (якімі з'яўляюцца найперш прыказкі і крылатыя выразы). Такі погляд хутка перастаў асацыявацца з лінгвакраіназнаўствам і пачаў успрымацца як агульналінгвістычны (хоць і далёкі ад таго, каб быць агульнапрынятым). Так, у энцыклапедыі «Русский язык» (1997) згадваецца без спасылкі на крыніцу (!), што «ряд исследователей причисляют к афоризмам только общеупотребительные (общеизвестные) изречения» [29, с. 42].

Аднак недастатковая вызначанасць у межах лінгвакраіназнаўства якасці «афарыстычнасці» як спецыфічнай прыметы адзінак асобнай, нефразеалагічнай падсістэмы мовы не дазволіла ні апісаць афарызм у адпаведным плане (як адзінку «афарыстычнага ўзроўню»), ні дакладна размежаваць фразеалагізмы і афарызмы. Так, можна вылучыць дзве асноўныя супярэчнасці лінгвакраіназнаўчай тэорыі афарызма.

Па-першае, гэта квазіструктурны характар узроўневага проціпастаўлення фразеалагізмаў і моўных афарызмаў. Прынцыповае адрозненне «моўных афарызмаў» ад фразеалагізмаў пры вылучэнні «афарыстычнага ўзроўню мовы» вызначаецца ў лінгвакраіназнаўчай тэорыі афарызма, зыходзячы, па-першае, з проціпастаўлення іх семантыкі (кожнага паасобку) семантыцы слова, а па-другое, з адрознення сінтаксічных форм яе адлюстравання. Аднак на падставе гэтых жа крытэрыяў звычайна размяжоўваецца «вузкае» і «шырокае» разуменне

аб'ёму фразеалогіі (адпаведна, «фраземы» і «ўстойлівыя фразы»), таму названыя адрозненні «моўных афарызмаў» ад фразеалагізмаў не маюць «узроўневага характару». Сімптаматычна ў гэтай сувязі, што пры абгрунтаванні ўзроўневых адрозненняў афарызмаў і фразеалагізмаў аўтары лінгвакраіназнаўчай тэорыі афарызма спасылаюцца менавіта на традыцыйныя аргументы проціпастаўлення «вузкага» і «шырокага» разумення фразеалогіі [35, с. 202]: «...не являясь эквивалентом слова, а будучи эквивалентом целого рассказа, описания событий, и представляя собой законченную фразу с прямым значением, пословица не может считаться фразеологизмом в том узком смысле слова» [39, с. 73–74].

Можна канстатаваць, што адмежаванне прыказак і крылатых слоў ад фразеалагічных (у іх шырокім сэнсе) адзінак у якасці «моўных афарызмаў» і вызначэнне іх асобнага месца ва ўзроўневай іерархіі адзінак мовы тэарэтычна не пайшло, па-сутнасці, далей за вырашэнне ўтылітарных інтарэсаў лінгвакраіназнаўчай (лінгвадыдактычнай) інтэрпрэтацыі мовы: з аднаго боку, яшчэ раз у практычных мэтах упарадкаваць разуменне аб'ёму фразеалогіі, а з другога, тэрміналагічна і сістэмна аб'яднаць за яе межамі ўсе прыказкі і крылатыя словы ў адну групу адзінак – «моўныя афарызмы» (або проста «афарызмы» [39, с. 74]). Такое аб'яднанне ўсіх без выключэння прыказак і крылатых слоў у адзін тып моўных адзінак «афарызмы» з'яўляецца, на наш погляд, павярхоўным, таму што «аснована на обиходной традиции называть афоризмом всякое краткое обобщённое высказывание» [29, с. 42] без уліку як характару самога абагульнення, так і асаблівасцей яго фармальнага адлюстравання.

Па-другое, супярэчлівасць размежавання афарыстычных і фразеалагічных адзінак ярка адлюстравалася на практыцы пры ўкладанні слоўніка рускіх «моўных афарызмаў» пад назвай «Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения: лингвострановедческий словарь» пад рэдакцыяй В. Р. Кастамарава і Я. М. Верашчагіна (1988). У даведніку сустракаецца значная колькасць адзінак, якія традыцыйна (і бяспрэчна) кадыфікуюцца ў рускай фразеаграфіі як уласна фразеалагічныя, гл. «Фразеологический словарь русского языка» пад рэдакцыяй А. І. Малаткова (1986): *Бабушка еще надвое сказала; Без руля и без ветрил; Будет и на нашей (моей, твоей) улице праздник; В чужом пиру похмелье; Где наше не пропадало; <И> смех и грех; Ищи ветра в поле; Мы пахали; Нашла коса на камень; Не мудрствуя лукаво* і да т. п. (!) Паказальна ў гэтай сувязі, што пэўная колькасць «моўных афарызмаў» адначасова змешчана ў лінгвакраіназнаўчым слоўніку фразеалагічных адзінак рускай мовы «Русские фразеологизмы: лингвострановедческий словарь» пад рэдакцыяй В. Р. Кастамарава і Я. М. Верашчагіна (1990): *Демьянова уха; Есть ещё порох в пороховницах; Кисейная барышня; Молодо-зелено; Нашего полку прибыло; По щучьему велению, по моему хотению; Путёвка в жизнь; Сказка про белого бычка; Скатертью дорога; Сколько лет, сколько зим; Тришкин кафтан; Человек в футляре* (!).

Як можна бачыць, лінгвакраіназнаўчае разуменне афарызма не з'яўляецца бяспрэчным ў межах самога лінгвакраіназнаўства [40], у тым ліку і на матэрыяле беларускай мовы [41]. Крытычна пераацэнены ў тэарэтычным плане павінны быць крытэрыі дыферэнцыяцыі фразеалагізмаў і моўных афарызмаў, размежавання афарызмаў на моўныя і маўленчыя, вылучэння «афарыстычнага ўзроўню мовы».

Супярэчнасці ў вызначэнні паняцця афарызма характарызуюць і ўсе астатнія лінгвістычныя падыходы да яго вывучэння. Так, вызначаныя ў розных даследаваннях асаблівасці тых адзінак, якія мовазнаўцы называюць «афарызмамі», не з'яўляюцца спецыфічнымі ні якасна, ні колькасна, не характарызуюць спецыфіку такіх адзінак як пэўнага тыпу («афарыстычных»), не адлюстроўваюць спецыфіку ўжывання такіх адзінак, не дазваляюць адназначна адмежаваць такія адзінкі ад іншых моўных адзінак у тэксце і г. д. Напрыклад, у беларускай мове такія фальклорныя афарызмы (прыказкі), як *Вока за вока <зуб за зуб>* (і вытворнае *Кроў за кроў <смерць за смерць>*), *Вольнаму воля <шалёнаму поле>*, *Папраў казе хвост*, *Паспееш з козамі на торг*, *Што будзе, тоё будзе* і інш. адначасова змешчаны ў тлумачальных слоўніках прыказак «Крынічнае слова» І. Р. Шкраба (1987), «Тлумачальны

слоўнік прыказак» І. Я. Лепшава і М. А. Якалцэвіч (2011) і ў тлумачальных слоўніках фразеалагізмаў «Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы» (1993), «Слоўнік фразеалагізмаў» І. Я. Лепшава (2008), што недапушчальна для нарматыўных даведнікаў (!), у якіх не павінна быць ні розначытанняў, ні памылак (у тым ліку абумоўленых адсутнасцю неабходных аб'ектыўных тэрэтычных ведаў).

Пры апісанні ўстойлівых і свабодных фраз, якія абагульняюць рэчаіснасць, прызначаны адпастроўваць яе ўніверсальнае разуменне (найперш, з ліку прыказак, літаратурных выслоўяў), не заўсёды эксплікуецца паняцце афарызма і ўжываецца тэрмін *афарызм*. Гэта тлумачыцца адсутнасцю апісання моўнай прыроды афарызма і ўласна лінгвістычнага вызначэння яго паняцця (нягледзячы на спробы аб'ектывізаваць разуменне афарызма ў нацыянальных адгалінаваннях мовазнаўства – у беларусістыцы [18], у русістыцы [29] і інш.). Разам з тым можна адзначыць, што імпліцытна афарызм даследуецца ў мовазнаўстве даволі шырока. Фразы з семантыкай абагульнення рэчаіснасці, асобныя асаблівасці іх зместу, структуры, функцыянавання і г. д. звычайна разглядаюцца пры даследаванні прыказак, крылатых выразаў і іншых разнавіднасцей устойлівых фраз, пры аналізе семантыкі слова і выказвання, сінтаксічных мадэлей сказа, асаблівасцей мовы мастацкай літаратуры. Пры гэтым тэрмін *афарызм*, як правіла, замяняецца на тэрміны *максіма*, *сентэнцыя*, *гнома* або *абагульненае* (універсальнае, генералізаванае, генерытыўнае) *выказванне* і інш.

Заклучэнне. Даследаванне паказала, што асноўныя супярэчнасці ў вызначэнні афарызма як лінгвістычнага аб'екта звязаны, па-першае, з неаб'ектыўным акрэсленнем яго ўласна моўных уласцівасцей, па-другое, з недакладным размежаваннем яго навуковага і звычайнага (побытавага) разумення, па-трэцяе, з недастатковай дыферэнцыяцыйнай лінгвістычнай і літаратурнаўчай яго інтэрпрэтацый, па-чацвёртае, з істотным абмежаваннем яго апісання існуючымі нацыянальнымі навуковымі традыцыямі.

Асноўныя супярэчнасці ў галіне ўласна мовазнаўчага апісання афарызма звязаны з адсутнасцю, па-першае, агульнапрынятага вызначэння афарызма як моўнай адзінкі, па-другое, тэрэтычна абгрунтаванага размежавання афарыстычных, фразеалагічных і парэміялагічных адзінак, па-трэцяе, дакладных крытэрыяў дыферэнцыяцыі якасці афарыстычнасці ў дачыненні да свабодных і ўстойлівых фраз (выказванняў), па-чацвёртае, агульнага метадалагічнага падыходу да вывучэння моўнай прыроды афарызма.

Нягледзячы на недакладнасці і супярэчнасці лінгвістычнага разумення афарызма, можна сцвярджаць, што шырыня праблематыкі яго вывучэння, грунтоўнасць і глыбіня асобных інтэрпрэтацый яго ўласцівасцей і асэнсавання яго месца ў шэрагу звышслоўных адзінак дасягнулі на сённяшні дзень той мяжы, калі рознабаковыя даследаванні можна разглядаць як эпістэмалагічна гамагеннае адгалінаванне мовазнаўчых ведаў – лінгвістыку афарызма. Сведчаннем гэтага з'яўляецца пашырэнне (у тым ліку і ў вучэбнай літаратуры) меркавання, што «ўстойлівыя выразы-сказы, аўтарамі якіх звычайна з'яўляюцца канкрэтныя людзі (пісьменнікі, вучоныя, дзеячы культуры і інш.), – цытаты, афарызмы, крылатыя выразы і да т. п.» павінны вывучацца асобна, для чаго і «фарміруецца філалагічная дысцыпліна – афарыстыка» [42, с. 246]. Лінгвістычнае вывучэнне афарызма трэба адрозніваць ад афарыстыкі як асобнай галіны гуманітарных ведаў (на мяжы філалогіі, філасофіі і фалькларыстыкі) і ад афарыстыкі як раздзела філалогіі (на мяжы літаратурнаўства, лінгвістыкі і іншых дробных дысцыплін).

Лінгвістыка афарызма як спецыфічнае адгалінаванне мовазнаўчых ведаў сёння знаходзіцца ў стадыі самавызначэння і патрабуе вырашэння тэрэтычных і метадалагічных супярэчнасцей апісання афарыстычных адзінак. Перспектыўным у гэтай сувязі з'яўляецца рэтраспектыўнае і эпістэмалагічнае аналіз ведаў аб афарызме як выніку маўленча-мысленчай дзейнасці, у прыватнасці як літаратурным жанры, як малой фальклорнай формы, як маўленчай формуле і як устойлівай у маўленні адзінкі (на матэрыяле розных моў у межах розных нацыянальных мовазнаўчых традыцый у свеце).

Спіс літаратуры

1. Meyer R. M. Deutsche Stilistic. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung Oskar Beck, 1913. XI. 257 S.
2. Рыбникова М. А. Введение в стилистику. М.: Советский писатель, 1937. 282 с.
3. Levrault L. Maximes et portraits: évolution du genre. Paris: P. Delaplane, 1908. 144 p.
4. Berendsohn W. A. Stil und Form der Aphorismen Lichtenbergs. Ein Baustein zur Geschichte des deutschen Aphorismus. Kiel: W. G. Mühlaus, 1912. 144 S.
5. Smith L. P. Introduction // A Treasury of English Aphorisms / ed. by L. P. Smith. London: Constable, 1928. P. 1–50.
6. Mautner F. H. Der Aphorismus als literarische Gattung // Zeitschrift für Ästhetik und allgem Kunstwissenschaft. 1933. Bd. 27, no. 2. S. 132–175.
7. Fink A.-H. Maxime und Fragment. Grenzmöglichkeiten einer Kunstform. Zur Morphologie des Aphorismus. München, 1934. 115 S.
8. Besser K. Die Problematik der aphoristischen Form bei Lichtenberg, Fr. Schlegel, Novalis und Nietzsche. Berlin: Junker und Dünnhaupt, 1935. 140 S.
9. Гаврин С. Г. Афористическая фразеология как лингвистическая категория // Ученые записки Пермского государственного педагогического института. 1971. Т. 87. С. 3–23.
10. Пермяков Г. Л. От поговорки до сказки (заметки по общей теории клише). М.: Наука, 1970. 240 с.
11. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческий план афористики // Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. М.: Русский язык, 1976. С. 162–195.
12. Гаврилова Е. Н. Универсальные высказывания и другие обобщающие суждения // Филологические науки. 1986. № 3. С. 56–62.
13. Іваноў Я. Я. Асноўныя напрамкі лінгвістычнага вивучэння афарызма // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2025. № 1 (291). С. 108–119.
14. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике / под ред. А. Н. Баранова и Д. О. Добровольского. М.: Институт русского языка РАН, 2003. XIII. 640 с.
15. Иванов Е. Е., Тесленко Е. Г. Особенности англо-американской терминологии по афористике // Acta Germano-Slavica. 2015. Вып. 6. С. 237–248.
16. Сцяцко П. У., Гуліцкі М. Ф., Антанюк Л. А. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў. Мінск: Выш. шк., 1990. 222 с.
17. Васильева Н. В., Виноградов В. А., Шахнарович А. М. Краткий словарь лингвистических терминов. М.: Русский язык, 1995. 175 с.
18. Міхневіч А. Я. Афарызмы // Беларуская мова: энцыклапедыя. Мінск: БелЭн, 1994. С. 60–61.
19. Квятковский А. П. Поэтический словарь. М.: СовЭн, 1966. 376 с.
20. Рагойша В. П. Паэтычны слоўнік. Мінск: Выш. шк., 1987. 414 с.
21. Гаспаров М. Л. Афоризм // Литературный энциклопедический словарь. М.: СовЭн, 1987. С. 43.
22. Лазарук М. А., Ленсу А. Я. Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў. Мінск: Народная асвета, 1996. 176 с.
23. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. Мінск: БелЭн, 1996. 784 с.
24. Словарь русского языка / под ред. А. П. Евгеньевой. М.: Русский язык, 1981. Т. 1. 698 с.
25. Бурак І. Л. Афарызм // Беларуская энцыклапедыя. Мінск: БелЭн, 1996. Т. 2. С. 127.
26. Эпштейн М. Н. Афористика // Литературный энциклопедический словарь. М.: СовЭн, 1987. С. 43–44.
27. Фюрстенберг А. И. Афоризм // Большая советская энциклопедия. М.: СовЭн, 1970. Т. 2. С. 434.
28. Янкоўскі Ф. М. Афарызм // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі. Мінск: БелСЭ, 1984. Т. 1. С. 229.

29. Прохоров Ю. Е. Афоризм // Русский язык: энциклопедия. М.: Дрофа, 1997. С. 42.
30. Ашукин Н. С., Ашукина М. Г. Крылатые слова: Литературные цитаты. Образные выражения. М.: Художественная литература, 1987. 527 с.
31. Mautner F. H. Maxim(e)s, Sentences, Fragmente, Aphorismen // Actes du IV-e Congrès de l'Association internationale de littérature comparée (Fribourg 1964) / réd. par F. Jost. The Hague; Paris, 1966. Vol. II. S. 812–819.
32. Перцов Н. В. Об одном афоризме // Московский пушкинист. 1997. Вып. 4. С. 15–22.
33. Міхневіч А. Я. Афарыстыка Якуба Коласа (да пастаноўкі праблемы) // Беларуская лінгвістыка. 1983. Вып. 22. С. 59–65.
34. Федоренко Н. Т., Сокольская Л. И. Афористика. М.: Наука, 1990. 419 с.
35. Фелицына В. П. О пословицах и поговорках как материале для страноведческого словаря // Проблемы фразеологии: исследования и материалы. М.; Л.: Наука, 1964. С. 200–204.
36. Королькова А. В. Русская афористика. М.: Флинта: Наука, 2005. 344 с.
37. Мечковская Н. Б. Жанры афористики и градация высказываний по степени идиоматичности // Жанры речи. 2009. Вып. 6. С. 79–111.
38. Мечковская Н. Б. Афористика: судьба жанра в семиотическом освещении // Wyraz i zdanie w językach słowiańskich: opis, confrontacja, przekład. Wrocław: UwW, 2002. S. 183–189.
39. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Национально-культурная семантика языковых афоризмов // Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. М.: Русский язык, 1990. С. 71–80.
40. Иванов Е. Е. Афоризм как единица языка vs. речи и как объект лингвострановедения // Русское слово в мировой культуре. Русский текст и русский дискурс сегодня / под ред. В. П. Казакова, Н. О. Рогожиной, Е. Е. Юркова. СПб.: Политехника, 2003. С. 536–545.
41. Іваноў Я. Я. Нацыянальна-культурная семантыка беларускай мовы як аб'ект лінгвакраіназнаўства // Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы / пад рэд. Г. А. Цыхуна. Мінск: Беларускі кнігазбор, 2001. С. 285–290.
42. Плотнікаў Б. А. Агульнае мовазнаўства: вучэбны дапаможнік. Мінск: Універсітэцкае, 1994. 350 с.

References

1. Meyer R. M. *Deutsche Stilistic* [German stylistics]. München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung Oskar Beck Publ., 1913, XI, 257 S. (In German).
2. Rybnikova M. A. *Vvedeniye v stilistiku* [Introduction to stylistics]. Moscow, Sovetskiy pisatel' Publ., 1937. 282 p. (In Russian).
3. Levrault L. *Maximes et portraits: évolution du genre* [Maxims and portraits: evolution of the genre]. Paris, P. Delaplane Publ., 1908. 144 p. (In French).
4. Berendsohn W. A. *Stil und Form der Aphorismen Lichtenbergs. Ein Baustein zur Geschichte des deutschen Aphorismus* [Style and form of Lichtenberg's aphorisms: A contribution to the history of the German aphorism]. Kiel, W. G. Mühlau, 1912. 144 S. (In German).
5. Smith L. P. Introduction. *A Treasury of English Aphorisms* / ed. by L. P. Smith. London, Constable Publ., 1928, pp. 1–50.
6. Mautner F. H. Der Aphorismus als literarische Gattung. *Zeitschrift für Ästhetik und allgem Kunstwissenschaft* [Journal for Aesthetics and General Art History], 1933, vol. 27, no. 2, pp. 132–175 (In German).
7. Fink A.-H. *Maxime und Fragment. Grenzmöglichkeiten einer Kunstform. Zur Morphologie des Aphorismus* [Maxim and Fragment. Limits of an Art Form. On the Morphology of the Aphorism]. München, 1934. 115 S. (In German).
8. Besser K. *Die Problematik der aphoristischen Form bei Lichtenberg, Fr. Schlegel, Novalis und Nietzsche* [The problem of the aphoristic form in Lichtenberg, Friedrich Schlegel, Novalis and Nietzsche]. Berlin, Junker und Dünhaupt Publ., 1935. 140 S. (In German).

9. Gavrin S. G. Aphoristic phraseology as a linguistic category. *Uchenyye zapiski Permskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo instituta* [Scientific Notes of the Perm State Pedagogical Institute], 1971, vol. 87, pp. 3–23 (In Russian).
10. Permyakov G. L. *Ot pogovorki do skazki (zametki po obshchey teorii klishe)* [From sayings to fairy tales (notes on the general theory of clichés)]. Moscow, Nauka Publ., 1970. 240 p. (In Russian).
11. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. Linguistic and cultural plan of aphorism. *Yazyk i kul'tura: lingvostranovedeniye v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo* [Language and culture: linguistic and cultural studies in teaching Russian as a foreign language]. Moscow, Russkiy yazyk Publ., 1976, pp. 162–195 (In Russian).
12. Gavrilova E. N. Universal statements and other generalizing judgments. *Filologicheskiye nauki* [Philological sciences], 1986, no. 3, pp. 56–62 (In Russian).
13. Ivanou Ya. Ya. Main directions of the linguistic study of aphorisms. *Trudy BGTU* [Proceedings of BSTU], issue 4, Print- and Mediatechnologies, 2025, no. 1 (291), pp. 108–119 (In Belarusian).
14. *Anglo-russkiy slovar' po lingvistike i semiotike* [English-Russian Dictionary of Linguistics and Semiotics] / ed. by A. N. Baranov and D. O. Dobrovolsky. Moscow, Institut russkogo yazyka RAN Publ., 2003, XIII. 640 p. (In Russian).
15. Ivanov E. E., Teslenko E. G. Features of Anglo-American terminology on aphoristics. *Acta Germano-Slavica*, 2015, issue 6, pp. 237–248 (In Russian).
16. Styatsko P. V., Gulitsky M. F., Antanyuk L. A. *Slounik lingvistichnykh terminau* [Dictionary of Linguistic Terms]. Minsk, Vysheyshaya shkola Publ., 1990. 222 p. (In Belarusian).
17. Vasil'yeva N. V., Vinogradov V. A., Shakhnarovich A. M. *Kratkiy slovar' lingvisticheskikh terminov* [Brief Dictionary of Linguistic Terms]. Moscow, Russkiy yazyk Publ., 1995. 175 p. (In Russian).
18. Mikhnevich A. Ya. Afaryzms. *Belaruskaya mova: entsyklapedyya* [Belarusian language: encyclopedia]. Minsk, BelEn Publ., 1994, pp. 60–61 (In Belarusian).
19. Kvyatkovsky A. P. *Poeticheskiy slovar'* [Poetic Dictionary]. Moscow, SovEn Publ., 1966. 376 p. (In Russian).
20. Rogoysha V. P. *Paetychny slounik* [Poetic Dictionary]. Minsk, Vysheyshaya shkola Publ., 1987. 414 p. (In Belarusian).
21. Gasparov M. L. Aphorism. *Literaturnyy entsiklopedicheskiy slovar'* [Literary encyclopedic dictionary]. Moscow, SovEn Publ., 1987. P. 43 (In Russian).
22. Lazaruk M. A., Lensu A. Ya. *Slounik litaraturaznauchnykh terminau* [Dictionary of Literary Terms]. Minsk, Narodnaya asveta Publ., 1996. 176 p. (In Belarusian).
23. *Tlumachal'ny slounik belaruskay litaraturnay movy* [Explanatory Dictionary of the Belarusian Literary Language] / ed. by M. R. Sudnik, M. N. Kryvko. Minsk, BelEn Publ., 1996. 784 p. (In Belarusian).
24. *Slovar' russkogo yazyka* [Dictionary of the Russian language] / ed. A. P. Evgenieva. Moscow, Russkiy yazyk Publ., 1981, vol. 1. 698 p. (In Russian).
25. Burak I. L. Aphorism. *Belaruskaya entsyklapedyya* [Belarusian Encyclopedia]. Minsk, BelEn, 1996, vol. 2. P. 127 (In Belarusian).
26. Epstein M. N. Aphoristics. *Literaturnyy entsiklopedicheskiy slovar'* [Literary Encyclopedic Dictionary]. Moscow, SovEn Publ., 1987, pp. 43–44 (In Russian).
27. Furstenberg A. I. Aphorism. *Bol'shaya sovetskaya entsiklopediya* [Great Soviet Encyclopedia]. Moscow, SovEn Publ., 1970, vol. 2. P. 434 (In Russian).
28. Yankovsky F. M. Aphorism. *Entsyklapedyya litaratury i mastatstva Belarusi* [Encyclopedia of Literature and Art of Belarus]. Minsk, BelEn Publ., 1984, vol. 1. P. 229 (In Belarusian).
29. Prokhorov Yu. E. Aphorism. *Russkiy yazyk: entsiklopediya* [Russian language: encyclopedia]. Moscow, Drofa Publ., 1997. P. 42 (In Russian).
30. Ashukin N. S., Ashukina M. G. *Krylatyye slova: Literaturnyye tsitaty. Obraznyye vyrazheniya* [Winged words: Literary Quotations. Figurative Expressions]. Moscow, Khudozhestvennaya literatura Publ., 1987. 527 p. (In Russian).

31. Mautner F. H. Maxim(e)s, Sentences, Fragmente, Aphorismen. *Actes du IV-e Congrès de l'Association internationale de littérature comparée (Fribourg 1964)* [Proceedings of the IVth Congress of the International Association of Comparative Literature (Fribourg 1964)] / réd. par F. Jost. The Hague, Paris, 1966, vol. II, pp. 812–819 (In German).
32. Pertsov N. V. On one aphorism. *Moskovskiy pushkinist* [Moscow Pushkinist], 1997, issue 4, pp. 15–22 (In Russian).
33. Mikhnevich A. Ya. Aphorisms of Yakub Kolas (before the formulation of the problem). *Belaruskaya lingvistyka* [Belarusian Linguistics], 1983, issue 22, pp. 59–65 (In Belarusian).
34. Fedorenko N. T., Sokol'skaya L. I. *Aforistika* [Aphoristics]. Moscow, Nauka Publ., 1990. 419 p. (In Russian).
35. Felitsyna V. P. On proverbs and sayings as material for a regional dictionary. *Problemy frazeologii: issledovaniya i materialy* [Problems of phraseology: research and materials]. Moscow, Leningrad, Nauka Publ., 1964, pp. 200–204 (In Russian).
36. Korol'kova A. V. *Russkaya aforistika* [Russian aphoristics]. Moscow, Flinta Publ., Nauka Publ., 2005. 344 p. (In Russian).
37. Mechkovskaya N. B. Genres of aphorism and gradation of statements according to the degree of idiomaticity. *Zhanry rechi* [Genres of speech], 2009, issue 6, pp. 79–111 (In Russian).
38. Mechkovskaya N. B. Aphoristics: the fate of the genre in semiotic light. *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich: opis, konfrontacja, przekład* [Words and sentences in Slavic languages: description, confrontation, translation]. Wrocław, UwW Publ., 2002, pp. 183–189 (In Russian).
39. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. National and cultural semantics of linguistic aphorisms. *Yazyk i kul'tura: lingvostranovedeniye v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo* [Language and Culture: Linguistic and Regional Studies in Teaching Russian as a Foreign Language]. Moscow, Russkiy yazyk Publ., 1990, pp. 71–80 (In Russian).
40. Ivanov E. E. Aphorism as a unit of language vs. speech and as an object of linguistic and regional studies. *Russkoye slovo v mirovoy kul'ture. Russkiy tekst i russkiy diskurs segodnya* [Russian word in world culture. Russian text and Russian discourse today] / ed. by V. P. Kazakov, N. O. Rogozhina, E. E. Yurkov. St. Petersburg, Politekhnik Publ., 2003, pp. 536–545 (In Russian).
41. Ivanov Ya. Ya. National-cultural semantics of the Belarusian language as an object of linguistic and regional studies. *Belaruskaya mova: shlyakhi razvits'tsya, kantakty, perspektyvy* [Belarusian language: development paths, contacts, perspectives] / ed. by G. A. Tsykhun. Minsk, Belaruskii knigazbor Publ., 2001, pp. 285–290 (In Belarusian).
42. Plotnikov B. A. *Agul'naye movaznaustva* [General Linguistics]. Minsk, Universitetskaye Publ., 1994. 350 p. (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Іваноў Яўген Яўгенавіч – доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі. Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова (вул. Касманаўтаў, 1, 212022, г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь). E-mail: ivanov-msu@mail.ru. SPIN-код: 8751-0620. Scopus ID: 57222386652. ORCID: 0000-0002-6451-8111. ResearcherID: E-4679-2019.

Information about the author

Ivanou Yauhen Yauhenavich – DSc (Philology), Professor, Head of the Department of Theoretical and Applied Linguistics. Mogilev State A. Kuleshov University (1 Kosmonavtov str., 212022, Mogilev, Republic of Belarus). E-mail: ivanov-msu@mail.ru. SPIN code: 8751-0620. Scopus ID: 57222386652. ORCID: 0000-0002-6451-8111. ResearcherID: E-4679-2019.

Пастыніў 15.01.2026